

Procesowe konsekwencje zmiany przepisów Kodeksu cywilnego o przedawnieniu roszczeń przeciwko konsumentom w świetle orzecznictwa

► dr Julita Zawadzka¹

Z dniem 9.7.2018 r. weszła w życie nowelizacja przepisów Kodeksu cywilnego o przedawnieniu roszczeń². Jedną z wprowadzonych wówczas zmian było dodanie do art. 117 KC § 2¹, zgodnie z którym: „Po upływie terminu przedawnienia nie można domagać się zaspokojenia roszczenia przysługującego przeciwko konsumentowi”. Najczęściej zmianę tę wyjaśnia się przez stwierdzenie, że począwszy od 9.7.2018 r. upływ terminu przedawnienia roszczenia przysługującego wobec konsumenta sąd uwzględnia z urzędu, bez potrzeby podnoszenia przez konsumenta zarzutu przedawnienia. W rzeczywistości jednak konsekwencje tej zmiany dla sposobu dochodzenia roszczeń są dużo dalej idące. Po dwóch latach stosowania przez sądy nowej regulacji przedawnienia roszczeń wobec konsumentów można już przedstawić te konsekwencje na konkretnych przykładach z orzecznictwa.

Wprowadzenie

Zgodnie z nowym art. 117 § 2¹ KC, w przypadku roszczeń przysługujących wobec konsumentów skutek upływu terminu przedawnienia jest taki, że nie można domagać się zaspokojenia tego roszczenia. Nowelizacja pozostaje natomiast bez wpływu na charakter prawny roszczenia po upływie terminu przedawnienia. W dalszym ciągu przedawnienie każdego roszczenia (bez względu na kwalifikację podmiotową dłużnika) prowadzi do tego, że stosunek prawny między wierzycielem a dłużnikiem przekształca się w zobowiązanie naturalne (niezupelne). Dłużnik nadal ma zatem prawny obowiązek spełnienia świadczenia na rzecz wierzyciela i jeśli je spełni, jego świadczenie nie ma charakteru świadczenia nienależnego (art. 411 pkt 3 KC)³, lecz **roszczenie traci przymiot zaskarżalno-**

ści, co oznacza niemożliwość skorzystania przez wierzyciela z przewidzianych prawem środków przymusowego dochodzenia roszczenia⁴. Nadal nierozstrzygnięty pozostaje spór dotyczący tego, czy roszczenie przedawnione staje się zobowiązaniem niezupelnym już z chwilą upływu terminu przedawnienia, czy dopiero z chwilą podniesienia przez dłużnika w procesie zarzutu przedawnienia, czy też wreszcie z chwilą oddalenia powództwa przez sąd z powodu przedawnienia, co jest równoznaczne ze skutecznym podniesieniem zarzutu przedawnienia⁵. Ustawodawca przesądził jednak, że w przypadku roszczeń przysługujących przeciwko konsumentowi przekształcenie roszczenia w *obligatio naturalis* następuje już z chwilą upływu terminu przedawnienia i nie jest zależne od powołania się przez dłużnika na przedawnienie⁶.

W dotychczasowym stanie prawnym niemożliwość skorzystania przez wierzyciela ze środków przymusowego dochodzenia roszczenia polegała na tym, że dłużnik może odmówić spełnienia dochodzonego świadczenia powołując się na przedawnienie (w aktualnym stanie prawnym zasada ta nadal obowiązuje, ale tylko co do roszczeń innych niż przysługujące przedsiębiorcom w stosunku do konsumentów, gdyż w tym zakresie nowelizacja nie wprowadziła zmian). Natomiast począwszy od 9.7.2018 r. roszczenie przysługujące przeciwko konsumentowi jest niezaskarżalne niezależnie od tego, czy konsument powoła się na to przedawnienie w postępowaniu prowadzonym przeciwko niemu.

Przed przejściem do analizy wpływu ZmKCU18 na zasady dochodzenia roszczeń wobec konsumentów, warto przypomnieć wypracowane dotychczas reguły dotyczące podnoszenia zarzutu przedawnienia w postępowaniu cywilnym oraz dowodzenia przedawnienia roszczenia w przypadku przedawnienia uwzględnianego na zarzut.

Rozkład ciężaru dowodu w przypadku przedawnienia uwzględnianego na zarzut

W świetle dotychczasowego orzecznictwa skuteczność podniesienia zarzutu przedawnienia, w tych przypadkach,

w postaci niemożliwości skutecznego zaspokojenia roszczenia” (Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, druk nr 2216 Sejmu VIII kadencji, s. 2, dostępny na: www.sejm.gov.pl). Stwierdzenie to jest jednak nieprecyzyjne, żeby nie powiedzieć nieprawdziwe. Upływ terminu przedawnienia roszczenia przeciwko konsumentowi nie wywołuje z mocy prawa skutku w postaci „niemożliwości skutecznego zaspokojenia roszczenia”. Dłużnik-konsument nadal może skutecznie zaspokoić przedawnione roszczenie przysługujące wobec niego wierzycielowi (por. art. 411 pkt 3 KC) – w tym względzie stan prawny nie uległ zmianie w następstwie nowelizacji.

¹ P. Machnikowski [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, 2019, Legalis, kom. do art. 117, Nb 9.

² Szerzej zob. m.in. T. Paldyna, Przedawnienie w polskim prawie cywilnym, Warszawa 2012, s. 32–36; J. Kuźmicka-Sulikowska, Przedmiot przedawnienia, jego terminy i skutki w projekcie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego z 2015 r. i ustawie z 13.4.2018 r., KPP Nr 3/2018, s. 573–576; W. Kocot, Zmiana regulacji przedawnienia roszczenia w kodeksie cywilnym, PiP Nr 3/2019, s. 132–134 i przywołana w tych opracowaniach literatura.

³ Uzasadnienie..., *op. cit.*, s. 3.

¹ Autorka jest adiunktem w Katedrze Prawa Cywilnego WPiA UJ oraz adwokatem; ORCID: 0000-0002-9255-7468.

² Ustawa z 13.4.2018 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 1104; dalej jako: ZmKCU18.

³ W uzasadnieniu projektu ZmKCU18 wskazano co prawda, że: „celem tej zmiany jest zaostreżenie reżimu przedawnienia roszczeń przysługujących przedsiębiorcom wobec konsumentów przez związanie z upływem terminu przedawnienia – z mocy samego prawa – skutku

w których jest to konieczne do odmowy zaspokojenia roszczenia wierzyciela, nie jest uzależniona od poprawnego wskazania przez dłużnika przepisu prawa materialnego określającego termin przedawnienia roszczenia objętego sporem. Samo **podniesienie zarzutu przedawnienia** jest wystarczające dla konieczności jego rozpoznania przez sąd i nakazuje sądowi rozważenie, jaki jest termin przedawnienia określonego roszczenia⁷. Sąd nie może uwzględnić przedawnienia bez powołania się przez dłużnika na przedawnienie, nawet gdyby z przeprowadzonych w postępowaniu dowodów wynikało, że termin przedawnienia już upłynął; nie jest wystarczające również to, że dowody pozwalające na ustalenie upływu terminu przedawnienia zostały przeprowadzone właśnie na wniosek dłużnika, jeśli nie powołał się on na przedawnienie⁸. Aby podnieść zarzut przedawnienia, nie wystarczy powołanie się przez dłużnika na okoliczności faktyczne, z których wynika upływ terminu przedawnienia – konieczne jest jeszcze wyrażone przez dłużnika w procesie twierdzenie o przedawnieniu dochodzonego przeciwko niemu roszczenia⁹.

W razie niepodniesienia zarzutu przedawnienia w postępowaniu przed sądem I instancji **dopuszczalne jest podniesienie zarzutu przedawnienia w apelacji**. Nie jest to jednak *stricto* zarzut apelacyjny w rozumieniu art. 368 § 1 pkt 2 KPC, w którym zarzuca się sądowi I instancji naruszenie przepisów prawa materialnego o przedawnieniu roszczeń przez zasądzenie roszczenia przedawnionego, ponieważ wobec niepodniesienia zarzutu przedawnienia sąd I instancji nie mógł uwzględnić przedawnienia – naruszyłby przepisy prawa materialnego, gdyby uwzględnił przedawnienie mimo braku zarzutu dłużnika¹⁰. Zarzut przedawnienia podniesiony w apelacji nie mieści się zatem w kategorii pojęcia zarzutu apelacyjnego¹¹. Zarzut przedawnienia może być też podniesiony już po wniesieniu apelacji, w toku postępowania apelacyjnego, aż do chwili zamknięcia rozprawy apelacyjnej¹².

Nie zawsze jednak podniesienie zarzutu przedawnienia dopiero w apelacji albo w toku postępowania apelacyjnego będzie skuteczne i będzie prowadziło do oddalenia dochodzonego roszczenia¹³. Możliwość powołania w apelacji nowych faktów lub dowodów na udowodnienie określonych faktów doznaje bowiem pewnych ograniczeń. Powołując nowe dowody lub fakty należy uprawdopodobnić, że ich powołanie w postępowaniu przed sądem I instancji nie było możliwe albo potrzeba ich powołania wynikała później (art. 368 § 1² KPC). Jeśli z materiału dowodowego zgromadzonego w postępowaniu przed sądem I instancji nie będą wynikały okoliczności pozwalające na ustalenie upływu terminu przedawnienia, ale okoliczności te istniały przed zamknięciem rozprawy przed sądem I instancji i było możliwe ich powołanie oraz zawnioskowanie dowodów na ich poparcie, jak również już w postępowaniu I-instancyjnym istniała potrzeba ich powołania, to sąd apelacyjny będzie mógł pominąć nowe fakty i dowody zgłoszone w apelacji (art. 381 KPC)¹⁴. Możliwość pominięcia przez sąd nowych faktów i dowodów zgłoszonych już po wniesieniu apelacji, w postępowaniu apelacyjnym, nie dotyczy faktów (ani dowodów na ich poparcie), które dopiero w toku postępowania apelacyjnego stały się znane stronie albo których powołanie stało się możliwe dopiero

do art. 117, Nb 18. Według SN nie jest dopuszczalne podniesienie zarzutu przedawnienia po uprawnieniu się wyroku wstępnego (wyrok SN z 30.3.2011 r., III CSK 165/10, Legalis; zob. jednak krytyczne uwagi T. Paldyny, *op. cit.*, s. 236, przyp. 5 oraz M. Pyziak-Szafnickiej [w:] *Kodeks...*, pod red. M. Pyziak-Szafnickiej, P. Księżaka, *op. cit.*, teza 22).

⁷ Wyrok SN z 3.11.2010 r., V CSK 142/10, zob. przyp. 12; w literaturze zob. P. Machnikowski [w:] *Kodeks...*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, *op. cit.*, kom. do art. 117, Nb 18.

⁸ Zob. wyrok SN z 3.11.2010 r., V CSK 142/10, zob. przyp. 12; postanowienie SN z 19.4.2012 r., II PK 5/12, Legalis; S. Rudnicki, *Nowy środek odwoławczy: apelacja*, PS Nr 6/1993, s. 47; H. Ciepła, *op. cit.*, s. 111; T. Paldyna, *op. cit.*, s. 235. Należy odnotować stanowisko J. Górskiego, *Zarzut przedawnienia w procesie cywilnym* [w:] *Ars et usus...*, pod red. T. Erecińskiego, J. Gudowskiego, *op. cit.*, s. 134 i n., którego zdaniem fakty uzasadniające zarzut przedawnienia nie są objęte zakresem art. 381 KPC. Również SN w wyroku z 19.8.2004 r., V CK 38/04, zob. przyp. 11, przyjął, że: „wynikające z unormowania zawartego w art. 117 § 2 KC prawo kształtujące dłużnika” nie podlega pod hipotezę art. 381 i art. 368 § 1 pkt 4 KPC (obecnie: art. 368 § 1² KPC), wyjaśniając to następująco: „Dopóki pozwany tego zarzutu nie podniesie wszystkie okoliczności faktyczne, na których mógłby być on oparty są dla rozstrzygnięcia sprawy obojętne, a tym samym nie powinny być przedmiotem dowodzenia (art. 227 KPC). (...) Sąd II instancji nie powinien pominąć faktów, które w czasie postępowania przed sądem I instancji jeszcze nie istniały, albo wprawdzie istniały, ale stronie nie były znane, albo choć wtedy istniały i stronie były znane, to zachodziły przyczynny niemożności ich podniesienia lub wykazania, albo potrzeba powołania się na nie powstała później. (...) Możliwość powołania bowiem faktów w rozumieniu omawianych przepisów, to możliwość ich skutecznego przytoczenia, a taka nie wystąpiła, skoro w takiej sytuacji w tym stadium procesu były to okoliczności nie mające znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy i w związku z tym nie stanowiące przedmiotu dowodu (art. 227 KPC). W każdym razie niewątpliwie potrzeba powołania tych okoliczności w takim wypadku powstaje dopiero po podniesieniu zarzutu przedawnienia w toku postępowania apelacyjnego”. Przeciwno temu pogładowi podniesiono, że teza o wyłączeniu z zakresu art. 381 KPC faktów uzasadniających przedawnienie nie znajduje uzasadnienia (tak A. Niedużak w głosie krytycznej do cytowanego wyroku, PS Nr 10/2005, s. 130 i n. oraz P. Machnikowski [w:] *Kodeks...*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, *op. cit.*, kom. do art. 117, Nb 18).

⁷ Zob. wyrok SN z 22.2.2007 r., IV CSK 1/07, niepubl.; w literaturze pogląd ten podzielili P. Machnikowski [w:] *Kodeks...*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, *op. cit.*, kom. do art. 117, Nb 15; P. Matczyński, M. Szczytko [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*. T. I, pod red. M. Gutowskiego, 2018, Legalis, kom. do art. 117, Nb 32.

⁸ P. Machnikowski [w:] *Kodeks...*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, *op. cit.*, kom. do art. 117, Nb 17.

⁹ J. Gwiadomski, *Podstawowe problemy przedawnienia*, „Nowe Prawo” Nr 1/1955, s. 16; P. Machnikowski [w:] *Kodeks...*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, *op. cit.*, kom. do art. 117, Nb 15.

¹⁰ Tak też J. Górski, *Zarzut przedawnienia w procesie cywilnym* [w:] *Ars et usus*. Księga pamiątkowa ku czci Sędziego Stanisława Rudnickiego, pod red. T. Erecińskiego, J. Gudowskiego, Warszawa 2005, s. 133; zob. również H. Ciepła, *Przedawnienie i zarzut przedawnienia w procesie cywilnym*, „Ius Novum” Nr 4/2015, s. 111.

¹¹ Tak trafnie SN w wyroku z 19.8.2004 r., V CK 38/04, Legalis; J. Górski, *Zarzut przedawnienia w procesie cywilnym* [w:] *Ars et usus...*, pod red. T. Erecińskiego, J. Gudowskiego, *op. cit.*, s. 133.

¹² Wyrok SN z 19.7.2001 r., II UKN 475/00, OSNP Nr 8/2003, poz. 210; wyrok SN z 19.8.2004 r., V CK 38/04, zob. przyp. 11; wyrok SN z 4.1.2008 r., III CSK 226/07, Legalis; wyrok SN z 3.11.2010 r., V CSK 142/10, Legalis. W literaturze zob. M. Pyziak-Szafnicka [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, pod red. M. Pyziak-Szafnickiej, P. Księżaka, 2014, Lex/el 2020, teza 22; B. Kordasiewicz [w:] *System Prawa Prywatnego*. T. 2. *Prawo cywilne – część ogólna*, pod red. Z. Radwańskiego, A. Olejniczaka, Warszawa 2019, s. 743–744; P. Machnikowski [w:] *Kodeks...*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, *op. cit.*, kom.

po wniesieniu apelacji lub potrzeba powołania się na nie wynika po wniesieniu apelacji.

W przypadku podniesienia przez dłużnika zarzutu przedawnienia na sądzie spoczywa obowiązek rozpatrzenia tego zarzutu. Natomiast ciężar udowodnienia okoliczności, od których zależy upływ terminu przedawnienia, spoczywa na tym, kto się na ten zarzut powołuje (art. 6 KC). To **na dłużniku spoczywa procesowy obowiązek powołania dowodów celem udowodnienia tych okoliczności** (art. 3 i 232 KPC)¹⁵. Spoczywający na sądzie obowiązek rozpatrzenia zarzutu przedawnienia nie oznacza zatem przerzucenia na sąd obowiązku poszukiwania czy też dopuszczenia z urzędu dowodów na okoliczność upływu terminu przedawnienia i jest to kwestia niebudząca wątpliwości. To dłużnik powinien zatem udowodnić, że upłynął termin przedawnienia. Z reguły będzie się to sprowadzało do udowodnienia momentu, od którego termin ten zaczął biec, ponieważ sam upływ czasu nie wymaga dowodu. Ewentualnie, dłużnik może także udawadniać okoliczności świadczące o tym, że dochodzone przeciwko niemu roszczenie jest związane z prowadzoną przez wierzyciela działalnością gospodarczą, dzięki czemu należało będzie stosować krótszy, 3-letni termin przedawnienia (art. 118 zd. 1 KC), względnie, że zachodzą okoliczności wskazujące na konieczność stosowania do dochodzonego roszczenia przepisów szczególnych przewidujących krótszy termin przedawnienia (np. art. 554 KC). Jeśli natomiast wierzyciel powołuje się na przerwanie, zawieszenie lub wstrzymanie zakończenia przedawnienia (art. 121–123 KC), to na nim spoczywa ciężar udowodnienia tych okoliczności.

Powyższe zasady można uznać za utrwalone w praktyce stosowania przepisów o przedawnieniu w postępowaniu cywilnym. Nowa regulacja przedawnienia roszczeń przeciwko konsumentom pociąga za sobą zmiany w rozkładzie ciężaru dowodu co do okoliczności potrzebnych do ustalenia upływu terminu przedawnienia.

Ciężar dowodu w przypadku przedawnienia roszczeń przeciwko konsumentom

1. W poszukiwaniu normatywnego znaczenia art. 117 § 2¹ KC

W stanie prawnym obowiązującym od 9.7.2018 r. **przedawnienie roszczenia dochodzonego przeciwko konsumentowi nie wymaga podniesienia przez konsumenta zarzutu przedawnienia** (art. 117 § 2¹ KC). Z uzasadnienia projektu ZmKCU18 wynika, że celem projektodawcy było „uniezależnienie przekształcenia roszczenia w zobowiązanie naturalne od podniesienia zarzutu peremptoryjnego”¹⁶. W doktrynie zmianę regulacji przedawnienia roszczeń wobec konsumentów wyjaśnia się najczęściej stwierdzeniem, że art. 117 § 2¹ KC ozna-

cza powinność uwzględnienia upływu terminu przedawnienia z urzędu przez sąd, przed którym roszczenie jest dochodzone¹⁷. Podniesiono nawet, że użyte w tym przepisie sformułowanie o niemożności domagania się zaspokojenia roszczenia po upływie terminu przedawnienia jest lapsusem językowym, a „zakres regulacji ustawowej nie wykracza poza przywrócenie odnośnie do roszczeń przeciwko konsumentowi, znanej pierwotnej wersji KC zasady uwzględniania upływu przedawnienia z urzędu”¹⁸. Także w orzecznictwie sądów powszechnych przepis ten z reguły jest interpretowany jako nakładający na sąd obowiązek wzięcia pod uwagę przedawnienia z urzędu, chociaż niekiedy sądy rozumieją przez to **obowiązek uwzględnienia z urzędu upływu terminu przedawnienia** bez oczekiwania na twierdzenie dłużnika o przedawnieniu roszczenia¹⁹, a niekiedy – **obowiązek zbadania przez sąd z urzędu, czy dochodzone roszczenie nie jest przedawnione**²⁰. Między tymi dwoma sposobami interpretacji art. 117 § 2¹ KC można dostrzec istotną różnicę odnoszącą się do sposobu procedowania przez sąd przy badaniu przesłanki zaskarżalności roszczenia dochodzonego przez powoda, a tym samym – zasad dowodzenia tej zaskarżalności. Czym innym jest bowiem uwzględnienie przez sąd z urzędu upływu terminu przedawnienia, bez zarzutu dłużnika, a czym innym – badanie przez sąd z urzędu czy roszczenie jest przedawnione.

W uzasadnieniu projektu ZmKCU18 projektodawca zaznaczył wprost, że: „stosowanie przez sąd omawianej normy prawa materialnego (zawartej w projektowanym art. 117 § 2¹ KC) nie może być utożsamiane z prowadzeniem przez sąd »z urzędu« postępowania dowodowego w procesie cywilnym (mającym, co do zasady, charakter kontradyktoryjny i opartym na równości stron)”²¹. Ze wszech miar uprawniony jest więc wniosek, że art. 117

¹⁷ Zob. m.in. P. Machnikowski, Nowelizacja przepisów Kodeksu cywilnego o przedawnieniu roszczeń, PS Nr 9/2018, s. 11; *tenże* [w:] Kodeks..., pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, *op. cit.*, kom. do art. 117, Nb 28; J. Pisuliński, Mała reforma przepisów o przedawnieniu [w:] *Ius est ars boni et aequi*: księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Frąckowiakowi, pod red. A. Dańko-Roesler, M. Leśniaka, M. Skory, B. Soltysa, Warszawa 2018, s. 907; M. Krajewski, Zmiany regulacji przedawnienia roszczeń, PPH Nr 12/2018, s. 13; W. Kocot, *op. cit.*, s. 134–135, przyp. 40.

¹⁸ B. Kordasiewicz [w:] *System...* T. 2, pod red. Z. Radwańskiego, A. Olejniczaka, *op. cit.*, s. 718. Autor stoi na stanowisku, że niepoprawne jest sformułowanie o „niemożności zaspokojenia roszczenia” oraz że właściwy byłby zwrot o „niemożności dochodzenia roszczenia”, czego dowodzi np. okoliczność, iż przedawnione roszczenie przysługujące przeciwko konsumentowi nadal może podlegać umorzeniu w wyniku potrącenia, co prowadzi do zaspokojenia roszczenia, niezależnie od woli dłużnika, zatem nadal możliwe jest domaganie się zaspokojenia roszczenia (podobnie M. Krajewski, *op. cit.*, s. 13, przyp. 8).

¹⁹ Zob. np. wyrok SR Szczecin-Prawobrzeże i Zachód w Szczecinie z 27.6.2019 r., III C 1459/18, Legalis; wyrok SO w Warszawie z 25.9.2019 r., V Ca 1408/19, Legalis; wyrok SR dla Łodzi-Widzewa w Łodzi z 8.1.2020 r., II C 1111/19, Legalis.

²⁰ Zob. np. wyroki SO w Łodzi: z 22.1.2019 r., III Ca 45/19; z 5.2.2019 r., II C 997/18; z 31.5.2019 r., III Ca 686/19; z 13.6.2019 r., III Ca 386/19; wyrok SR w Człuchowie z 8.5.2019 r., I C 138/19; wyroki SR w Zgierzu: z 27.5.2019 r., I C 2772/18 oraz z 7.8.2019 r., I C 281/19; wyrok SR w Kętrzynie z 28.5.2019 r., I C 747/18; wyrok SR w Rybniku z 8.8.2019 r., I C 477/19; wyrok SR w Nowym Sączu z 10.9.2019 r., I C 656/19; wszystkie dostępne w systemie Legalis.

²¹ Uzasadnienie..., *op. cit.*, s. 4.

¹⁵ J. Gwiazdomorski, *op. cit.*, s. 16 i n.; A. Niedużak, *op. cit.*, s. 132 i n.; T. Pałdyna, *op. cit.*, s. 240.

¹⁶ Uzasadnienie..., *op. cit.*, s. 3, zob. też s. 4.